

RFSU:s remissyttrande över SOU 2024:21:

Ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld

1. Om RFSU

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell medlemsorganisation som grundades 1933. Genom kunskap, engagemang och påverkan bidrar RFSU till en värld där alla människor är fria att bestämma över och njuta av sin kropp och sin sexualitet. Organisationen arbetar lokalt, nationellt och internationellt för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter och driver även en klinik för sexuell hälsa i Stockholm.

RFSU tackar för möjligheten att inkomma med synpunkter på utredningen SOU 2024:21: *Ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld* (fortsättningsvis "utredningen").

En central målsättning för RFSU är att alla människor ska kunna uppleva sexuell integritet, självkänsla och välbefinnande i alla faser av livet, oavsett kön, könsidentitet/könsuttryck, sexualitet/sexuell läggning, etnisk tillhörighet, religion, funktionalitet, ålder eller bakgrund. Mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck står i vägen för att dessa mål ska kunna realiseras, vilket även framgår av Guttmacher-Lancet-kommissionens definition av sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHR.¹ Av dessa skäl följer RFSU utvecklingen av jämställdhetspolitiken i allmänhet och frågor som rör könsbaserat våld i synnerhet.

Sexualitet, könsnormer och relationer står i centrum för hederslogiken och det är därför en självklarhet för RFSU att arbeta med frågan. Hedersnormer bottnar i patriarkala, kollektivistiska och heteronormativa föreställningar om kön och sexualitet som på ett principiellt plan strider mot varje individs rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. RFSU ingår i ett brett nätverk av aktörer som på olika sätt arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck; där ingår aktörer som ger stöd åt individer som befinner

¹ Där framgår t ex att "access to multisectoral services to prevent and respond to intimate partner violence and other forms of gender-based violence" är centralt för att SRHR ska kunna uppnås, [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(18\)30293-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(18)30293-9/fulltext). Definitionen styr det svenska arbete för SRHR, se <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/sexuell-och-reproduktiv-halsa-och-rattigheter/>.

sig i hederskontext och andra som angriper frågor om patriarkalt våld i bredare bemärkelse. En gemensam nämnare är att samtliga aktörer ser vikten av att bedriva detta arbete intersektionellt och antirasistiskt, alltid med de utsattas behov främst. Att alla människor ska ha makten över den egna kroppen och sexualiteten är i slutändan en fråga om mänskliga rättigheter, stadfästa i konventioner som Sverige åtagit sig att respektera, garantera och uppfylla.

2. Sammanfattning

RFSU välkomnar utredningen och dess slutsats att inte skapa ett eget jämställdhetspolitiskt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck. RFSU tillstyrker formuleringen av ett nytt, inkluderande delmål.

I korthet kan RFSU:s synpunkter på utredningen sammanfattas som följer:

- I allt arbete mot patriarkalt våld och annat våld mellan närstående måste den våldsutsattas behov av stöd stå i centrum.
- Detta innebär att arbetet mot våld måste hållas ihop och att den enskildas förutsättningar och särskilda omständigheter ska diktera villkoren för insatserna, snarare än skarpa gränsdragningar mellan olika våldsformer.
- Ett arbete mot våld utan förutfattade meningar, stereotyper och generaliseringar är bästa sättet för att kunna identifiera och stödja personer som lever i hederskontext.
- Samtidigt behöver arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck intensifieras och insatser identifieras och resurssätts för att samhällets institutioner bäst ska kunna möta och motarbeta de särdrag som präglar hedersvåldet.
- Av dessa skäl välkomnar RFSU utredningens slutsats att det jämställdhetspolitiska delmålet mot våld även fortsättningsvis ska innefatta hedersrelaterat våld och förtryck.
- RFSU välkomnar även den nya formuleringens inkluderande och tydliga ordalydelse liksom dess livscykelperspektiv, varför vi tillstyrker förslaget på nytt jämställdhetspolitiskt delmål om våld så om det formuleras av utredningen.

3. Utredningens förslag och RFSU:s ställningstaganden

3.1 Inledning

RFSU välkomnar en gedigen och välskrivna utredning. I synnerhet uppskattar RFSU det nyanserade resonemanget i denna mycket komplexa fråga, samt de väl övervägda slutsatserna, grundade i evidens och erfarenhet och med avstamp i Sveriges internationella förpliktelser.

3.2 RFSU välkomnar utredningens utgångspunkter

RFSU ställer sig positivt till att utredningen så tydligt slår fast att det svenska jämställdhetspolitiska arbetet ska gå i linje med Sveriges internationella människorättsåtaganden. Såväl Istanbulkonventionen som andra människorättsinstrument av relevans framhåller vikten av att anlägga ett strukturellt perspektiv på våldet, med utgångspunkten att våldet är såväl ett resultat av som uttryck för historiskt ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män på strukturell nivå. Dessa perspektiv bör genomsyra även svensk lagstiftning och policy. Likaså innebär de internationella åtagandena att politiken på våldsområdet bör vara samordnad, vilket, visar forskningen, är det som bäst kan röna framgång i arbetet för att förebygga och motverka våld.

RFSU välkomnar att utredningen tar sitt avstamp i en tydlig maktanalys. Som utredningen konstaterar bottnar våld i de flesta fall i ojämlika maktförhållanden på strukturell och ofta även på individuell nivå. Ojämnt fördelad makt föreligger i relationer mellan kvinnor och män och mellan flickor och pojkar, men kan också ligga till grund för våld i samkönade relationer, våld mellan generationerna, samt våld som drabbar människor med funktionsnedsättningar. Precis som utredningen skriver har många våldsutövare själva blivit utsatta för våld, vilket visar vikten av att arbeta brett, förebyggande och främjande samt, inte minst, att involvera pojkar och män i arbetet mot våld och för jämställdhet. Detta gäller inom det hedersrelaterade våldet precis som i fråga om annat patriarkalt våld vilket, återigen, stärker slutsatsen att arbetet bör hållas ihop.

Likaså är RFSU positiv till att utredningen nyanserat och väl avvägt belyser både likheter och skillnader mellan hedersrelaterat våld och andra våldsformer, samt understryker livscykel-, barn- och funktionsrättsperspektiven i sitt resonemang och i sina slutsatser. Det är också mycket välkommet att den föreslagna formuleringen tydliggör att delmålet mot våld

bör omfatta inte enbart mäns våld mot kvinnor utan även våld i samkönade relationer liksom kvinnors våld mot män i nära relationer.

3.3 Kommentarer på utredningens analys och bedömning om huruvida det behövs ett särskilt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck

RFSU delar till fullo utredningens slutsats att hedersrelaterat våld och förtryck *inte* ska lyftas ut och göras till ett eget jämställdhetspolitiskt delmål. I synnerhet vill RFSU understryka följande skäl.

Utredningen konstaterar att Istanbulkonventionen, vilken är bindande för Sverige, föreskriver att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska integreras i det bredare våldsarbetet. Som ovan nämnts är utredningen föredömligt tydlig i sitt framhållande av Sveriges internationella, bindande människorättsåtaganden, vilket RFSU välkomnar. Det är av högsta vikt att Sverige, som är en stark försvarare av mänskliga rättigheter och på den internationella arenan ofta framhäver betydelsen av att andra länder följer de förpliktelser de åtagit sig att följa, också integrerar människorättsprinciperna i sitt arbete nationellt. Därtill har Sveriges arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck mycket att lära av internationella erfarenheter. Exempelvis finns viktiga lärdomar att dra av FN:s kvinnorättskommitté (CEDAW) och FN:s barnrättskommitté (CRC) som 2019 utfärdade en gemensam allmän kommentar (*General Comment*) om vikten av att bekämpa skadliga sedvänjor (*harmful practices*), vilket innefattar hedersrelaterat våld och förtryck.² De två kommittéerna understryker vikten av att tillämpa övergripande strategier (*holistic strategies*) för att bekämpa skadliga sedvänjor, att arbeta rättighetsbaserat, samt att involvera så många aktörer som möjligt inte minst från civilsamhället.

Det finns också gott om internationella, framgångsrika exempel på hur hedersrelaterat våld och förtryck bekämpats i linje med de breda, inkluderande och rättighetsbaserade strategier som rekommenderas av människorättsorganen enligt ovan. Ett exempel är arbetet som utvecklats mot könsstympning av flickor. FN:s barnfond UNICEF och befolkningsfond UNFPA har satt globala standards och riktlinjer för att bekämpa könsstympning. Sverige är

² Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child (2019) on harmful practices, CEDAW/C/GC/31/Rev.1–CRC/C/GC/18/Rev.1, 8 maj 2019, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/joint-general-recommendation-no-31-committee>.

en av de största givarna till ett gemensamt program som sedan det startades 2008 rönt stora framgångar i 17 länder i Afrika.³ Erfarenheterna visar att medan lagstiftning som kriminaliserar skadliga sedvänjor absolut måste införas, krävs mycket mer för att förändringen ska bli bestående. Involvering av lokalsamhällen, lokala ledare, trossamfund och familjer är en av de viktigaste framgångsfaktorerna. Arbetet måste komma åt grundorsakerna till våldet, som ojämlikhet mellan könen och strävan att kontrollera kvinnors sexualitet. Dessa evidensbaserade modeller som används globalt och som arbetats fram av bl.a. UNFPA och UNICEF bör genomsyra även det nationella arbetet mot könsstympning. Erfarenheterna visar också vikten av att ha en internationell utblick i såväl formulering av de breda nationella jämställdhetsmålen som i utarbetandet av konkreta metoder för att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck.

Precis som utredningen konstaterar skulle ett särskilt delmål inte nödvändigtvis gynna de individer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och sannolikt inte förenkla deras tillgång till stöd och skydd. RFSU har nära kontakter med samhällsaktörer som arbetar direkt med målgruppen, och dessa aktörer vittnar om att de personer de möter ofta är multiutsatta för olika former av våld. Det är till exempel inte ovanligt att unga som lever i hederskontext i hemmet också utsätts för (icke hedersrelaterat) våld av en partner. Dessa personer behöver få de insatser som krävs för deras specifika situation, snarare än att tvingas söka stöd av olika instanser eller, i värsta fall, falla mellan stolarna helt om ingen samhällsinstans tar ansvar för deras situation. Som utredningen skriver finns det en risk att vissa fall av hedersrelaterat våld och förtryck osynliggörs om just denna våldsform framställs som väsensskild andra former av könsbaserat våld och våld mellan närstående. Om de personer som utsätts inte lever upp till specifika föreställningar om hur "offer" för hedersrelaterat våld och förtryck ska bete sig eller vara, t ex vad gäller kulturell tillhörighet, religion eller klädsel, riskerar de att gå under radarn för myndigheterna.

RFSU:s kontakter vittnar om hur unga människor som lever i hederskontext ofta redan idag tvekar att be om hjälp eftersom hedersvåld är behäftat med ett så stort samhälleligt stigma. I den allmänna debatten framställs hedersrelaterat våld och förtryck regelmässigt som

³ Se, för en beskrivning av detta arbete pressmeddelande från Sida, med tillhörande länkar: <https://www.sida.se/om-sida/presskontakter/pressmeddelande-och-pressinbjudningar/okat-stod-ska-motverka-konsstympning>. Exempel på resultat av programmet finns här: <https://www.unfpa.org/unfpa-unicef-joint-programme-female-genital-mutilation>.

intimt kopplat till vissa etniska grupper och religioner, och personer som lever med hedersnormer behöver ofta navigera risken för att utsättas för diskriminering och förtuttade meningar om de larmar om sin situation. En liknande slutsats dras i storstadskartläggningen från 2019, *Heder och samhälle, Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, vilken är den hittills mest omfattande studien av det hedersrelaterade våldets uttryck, former och mekanismer som genomförts i Sverige.⁴ Där konstaterar forskarna att stereotyper och diskriminering hindrar myndigheter och andra hjälpinstanser från att nå fram till hedersutsatta och bistå dem med den hjälp de behöver. De skriver:

Stereotyper bidrar till att inskränka såväl våldsutsattas som civilsamhällets och myndigheters handlingsutrymme eftersom de hindrar att hjälpinstanserna uppfattar människors hjälpbehov på ett korrekt sätt. En verksamhet som har en stereotyp syn på vilka som är våldsutsatta och vilken hjälp de behöver riskerar att missa utsattheten hos flera kategorier av stödbehövande. Risken är också att hjälp och stöd ges på ett felaktigt underlag och därför inte når sitt mål. Dessutom skadar stereotyper och diskriminering den tillit och det förtroende som är nödvändigt för att människor ska vilja söka hjälp från samhällets institutioner och de skadar i slutändan utsattas tillit till samhället i stort. Detta innebär att stereotyper och diskriminering har väsentlig betydelse för enskildas och grupper, men också för myndigheters, handlingsutrymme.⁵

Om arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck skulle bli ett eget jämställdhetspolitiskt delmål riskerar stigmat att öka ytterligare, och därmed skapa ännu större barriärer för personer i behov av samhällets stöd.

3.4 Vikten av att intensifiera arbetet

RFSU instämmer till fullo med utredningens konstaterande om att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck måste stärkas, både på strategisk och operativ nivå, med såväl förebyggande arbete som stöd till dem som utsätts. Likafullt delar RFSU utredningens

⁴ Í Baianstovu, R, m.fl, *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, 2019.

⁵ Í Baianstovu, R, m.fl, *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, 2019, sid. 220.

slutsats att dessa behov inte tillfredsställs genom att införa ett särskilt delmål. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck behöver synliggöras inom en mängd olika samhällsområden och integreras brett, snarare än lyftas ut och behandlas som något väsensskilt annorlunda och separat från annat våld. Att bygga upp expertis om hedersvåldets särskilda uttryck och dimensioner – vilket RFSU vill understryka verkligen behövs – bör göras inom ramen för det bredare våldsarbetet för att bäst möjliggöra synergier och för att kunna dra lärdom av annat arbete som bedrivs. Det behövs förvisso mer resurser, större kunskap, samt ett mer långsiktigt och mindre projektorienterat arbete för att både förebygga hedersrelaterat våld och för att bygga upp robusta och hållbara stödstrukturer. Men detta arbete måste bedrivas intersektionellt, i nära kontakt med samhällsaktörer som skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst, vilket starkt talar för att det bör vara en integrerad del av det bredare arbetet mot könsbaserat våld och våld i nära relationer.

3.5 Hedersfrågorna bör integreras i fler samhällsområden

Som en del i att intensifiera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är det av stor vikt att de synliggörs även inom andra områden av jämställdhetspolitiken, i enlighet med vad utredningen beskriver. Utredningen nämner rättspolitik och integrationspolitik, men RFSU vill även peka på de jämställdhetspolitiska delmål som handlar om jämställd hälsa och utbildning samt arbetet för ekonomisk jämställdhet. Kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck måste integreras i samtliga dessa samhällsområden för att ett förebyggande arbete ska kunna bedrivas och för att utsatta ska kunna identifieras och få stöd av samhället.

Men även insatser utanför jämställdhetspolitiken är av stor vikt för att hedersförtrycket ska kunna brytas. Forskningen visar att långsiktiga åtgärder för att öka jämlikheten i samhället i bredare bemärkelse är av central betydelse i detta avseende. En av de främsta slutsatserna i storstadskartläggningen från 2019 är att hedersnormer inte är statiska över tid samt att hedersrelaterat våld och förtryck ökar i inneslutna och isolerade grupper, där kontakterna med omgivande samhället är små. Forskarna sammanfattar:

[V]åldsutövning ökar i introverta eller inneslutna grupper där samspelet med andra grupper är låg – alltså där mobiliteten är låg. Hedersrelaterat våld och förtryck närs exempelvis av minoritetsskap, särskilt i kombination med statslöshet, krig, migration

och segregation. Social, ekonomisk och politisk rörlighet urholkar däremot våldsnormerna och minskar våldsanvändandet. Möjlighet till umgänge, skolgång, studier och arbete i sammanhang som skapar kontakt mellan aktörer är gynnsamt för sociala relationer utan våld.⁶

Forskarna konstaterar att i familjer som i Sverige fått redskap för att leva ett självständigt liv – genom exempelvis yrkesarbete och en stark yrkesidentitet – är motståndet mot hedersnormer starkare än i familjer som lever i starkt beroende av sitt sociala sammanhang. Arbetet mot segregation och för social rörlighet är med andra ord helt avgörande för att hedersrelaterat våld och förtryck ska minska och med tiden utplånas helt.

3.6 Kommentarer om den föreslagna formuleringen på nytt, inkluderande delmål

RFSU ställer sig bakom den formulering som utredningen föreslår. Det är utmärkt att det framgår så tydligt av målkommentaren att definitionen av våld är bred och innefattar fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och digitalt våld, samt hot om våld.

RFSU välkomnar tydligheten i att allt våld i nära relationer ingår vilket innebär att våld i samkönade relationer liksom kvinnors våld mot män inkluderas; dessa våldsuttryck riskerar annars att osynliggöras. Som utredningen skriver vore det även ineffektivt att hantera olika våldsformer i nära relationer genom olika strategier och styrsignaler. Samtidigt instämmer RFSU i att allt våld i samhället inte ska inkluderas. Även om mycket av våldet som sker utanför den intima sfären i många fall kan kopplas till negativa maskulinitetsnormer vore det orimligt och ohanterligt för jämställdhetspolitiken att ta sig an allt våld i samhället.

Precis som utredningen skriver behöver fler våldsformer synliggöras i de jämställdhetspolitiska delmålen än i dag för att understryka att dessa är stora samhällsproblem och prioriterade frågor för regeringen och myndigheterna. I fråga om hedersrelaterat våld och förtryck vill RFSU särskilt välkomna att utredningen så tydligt gör klart att målet innefattar *allas* rätt att inte utsättas för hedersvåld, oavsett kön. Hbtqi-personers utsatthet, vilken är väl känd, löper risken att osynliggöras om hedersrelaterat våld och förtryck knyts alltför hårt till just utsattheten hos kvinnor och flickor i en

⁶ Í Baianstovu, R, m.fl, *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, 2019, sid. 24.

heterosexuell kontext. Samtidigt är det givetvis viktigt att även fortsatt understryka att hedersvåldet drabbar flickor och kvinnor hårdast och är en del av könsmaktsordningen. RFSU bedömer att utredningen gjort en god avvägning mellan de strukturella dimensionerna, å ena sidan, och inkludering av olika former av individuell utsatthet, å andra sidan. I fråga om specifikt utsatta grupper är det positivt att målkommentaren nämner särskilda sårbarheter, i fråga om hedersrelaterat våld och förtryck liksom könsbaserat våld i bredare bemärkelse, som funktionsnedsättning, missbruk och beroende, könsidentitet och sexuell läggning.

I målformuleringens andra led är det positivt att utredningen valt att skriva "alla" i stället för "män och kvinnor, pojkar och flickor", eftersom även ickebinära på så vis inkluderas. RFSU välkomnar även att den nya formuleringen tydliggör livscykelperspektivet. Skillnader i våldsutsatthet beroende på ålder och andra livssituationer måste synliggöras, eftersom dessa skillnader också innebär att insatser bör utformas olika, utifrån de särskilda behov som olika åldrar och livssituationer påkallar.

4. Slutord

Sammanfattningsvis välkomnar RFSU utredningen och ställer sig bakom dess slutsatser. RFSU bedömer att delmålet som det formuleras av utredningen har goda förutsättningar att utgöra en kraftfull utgångspunkt för ett strategiskt, långsiktigt och rättighetsbaserat arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt utnyttjande i prostitution och människohandel. Vi ser fram emot att utifrån vår särskilda kunskap om hur våld i olika former påverkar sexualiteten och den sexuella hälsan fortsätta att bidra till det arbetet, i första hand genom att göra inspel till utredningens nästa fas då den mer konkreta strategin mot våld kommer att utformas.

Stockholm, 2024-08-22

Undertecknas:

Lina Fridén, förbundsordförande RFSU

Remissvaret har beretts av Johanna Westeson, jurist och sexualpolitiskt sakkunnig på RFSU